

4842 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenlemeler Işığında Yatırım İndirimi Uygulaması ve Ekonomik Etkileri

Dr. Mehmet ÖZKARA

Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, ESKİŞEHİR

ÖZET

Ekonomik bakımdan gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sağlamak ve gelişmiş olan ülkelerin gelişmelerini devam ettirmek için yatırım yapmaları zorunludur. Bu amaçla vergi politikası aracılığıyla yatırımlar teşvik edilebilir. Vergi politikası ile yatırımların teşvik edilmesi için yararlanılan araçlardan birisi de yatırım indirimidir. Yatırım indirimi ile yapılan yatırımın belirli bir yüzdesi, yatırım yapan kişinin kazancından indirilmekte ve devlet bu miktar için hesaplanacak vergi alacağından vazgeçmektedir. Yatırım indirimi uygulamasının bir yandan yatırım yapılması istenilen alanlara yatırımların yönlendirilmesini sağlayarak ikame etkisi, diğer yandan da girişimcilerin sermaye maliyetinde bir düşüşe yol açarak gelir etkisi sağladığı varsayılmaktadır. Böylece bu etkilerden yararlanılarak yatırımların istenilen alanlara yönlendirilmesi ve toplam yatırım hacminin artırılması istenmektedir. Dolayısıyla belirli amaçları gerçekleştirmek için uygulanan bu müessesenin uygulama sonuçları iyi analiz edilerek uygulamaya yön verilmelidir. Bu bağlamda bu çalışmada 1997-2001 yıllarında Türkiye 'de yatırım indirimi uygulamasının ekonomik etkileri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yatırım indirimi, Vergi istisnası, Teşvik tedbiri, İkame etkisi, Gelir etkisi

The Economic Effects of Investment Tax Credits According To Regulations of Law 4842

ABSTRACT

It is necessary to carry out new investments for developing countries to achieve their economic development and for developed countries to sustain their economic development levels. Therefore, investments can be encouraged by the tax policies. To increase new investments by the tax policy one of the tools that can be used is the investment tax credit. The certain percentage of this investment is deducted from the earnings of investor and the government exempts taxes for these earnings. It is argued that investment tax credit policy has two effects namely substitution effect and income effect. On the one hand substitution effect assists to direct investment in required fields. On the other hand income effect reduces total cost of entrepreneur capital. Therefore, these effects help to direct total investments to desired fields. Thus, to achieve particular objective investment tax credit policy should be analyzed very well before it is implemented. In this study economic effects of investment tax credit are examined for the period 1997-2001 in Turkey.

Key Words: Investment tax credit, Tax exception, Investment incentive, Substitution effect, Income effect

GİRİŞ

Yatırımların özendirilmesi ile ilgili en önemli teşviklerden birisi yatırım indirimi müessesesidir. Yatırım indirimi, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için, özel sektör yatırımlarını özendiren bir vergi istisnasıdır. Devlet bu yolla özel sektör yatırımlarına katılmaktadır. Bu yolla yapılan yatırımın belirli bir yüzdesi,

yatırım yapan kişinin kazancından indirilmekte ve devlet bu miktar için hesaplanacak vergi alacağından vazgeçmektedir.

Yatırım indirimi, yararlanan işletmeler açısından böyle bir önem taşıırken, devlet açısından ise; vergilendirilmesi gereken bir mali güç mevcut iken, bazı ekonomik ve sosyal hedefler doğrultusunda, bu mali güçten belirli sınırlamalar çerçevesinde vergi alınmaması anlamına gelmektedir. Alınmasından vazgeçilen bu vergilerin, toplam yatırımı artıracığı ve iyi kullanıldığında istihdam, verimlilik ve üretimi artırarak bu gelir kaybını telafi edeceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla, kamu gelirlerinde uzun dönemde bir azalma olmayacağı kabul edilmektedir.

Ancak yatırımlar yalnızca finansman imkanlarına dayanmadığı için, yatırım indirimi özel yatırımları artırsa bile, vergi kaybı nedeniyle kamu yatırımlarındaki azalışa bağlı olarak toplam yatırım artmayabilir ya da özel yatırımlarda da bir artma olmayabilir. Dolayısıyla belirli amaçları gerçekleştirmek amacıyla uygulanan bu müessesenin uygulama sonuçları iyi analiz edilerek uygulamaya yön verilmelidir. Bu bağlamda bu çalışmada gelir ve kurumlar vergilerinde uygulanmakta olan yatırım indiriminin ekonomik etkileri incelenmektedir.

I-TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE YATIRIM İNDİRİMİ UYGULAMASI

Yatırım indirimi 12.2.1963 tarih ve 202 sayılı kanunla, yatırımları teşvik etmek ve ekonomideki sermaye birikimini ve kalkınmayı hızlandırmak için ilk defa kabul edilmiştir (Aksoy, 1989:210). 24.3.2003 tarih ve 25088 Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 4842 Sayılı Kanunla, günümüze kadar uygulanan yatırım indirimi uygulaması tamamen değiştirilerek yeni bir uygulamaya geçilmiştir.

A-Gelir Vergisi Mükelleflerinde Yatırım İndirimi Uygulaması

Gelir Vergisi Kanunu'nun 19. maddesi; "Dar mükellefiyete tabi olanlar dahil, ticari veya zirai kazançları bilanço esasına göre tespit edilen vergiyeye tabi mükellefler (adi ortaklıklar, kolektif şirketler ve adi komandit şirketler ile kurumlar vergisi mükellefleri dahil) faaliyetlerinde kullanmak üzere satın aldıkları veya imal ettikleri amortisman tabi iktisadi kıymetlerin maliyet bedellerinin % 40'ını vergi matrahlarının tespitinde ilgili kazançlarından yatırım indirimi istisnası olarak indirim konusu yaparlar" şeklinde düzenlenmiştir.

Söz konusu madde hükümleri göz önüne alındığında; yatırım indiriminin sadece ticari ve zirai kazançlara uygulanan bir istisna olduğu görülmektedir. Diğer alanlarda yapılacak olan yatırımlarda (örneğin serbest meslek faaliyeti) yatırım indirimi uygulanmayacaktır. Yatırım indiriminin uygulanacağı ticari veya zirai kazancın bilanço esasına göre belirlenmesi gerekmektedir. İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ticari veya zirai alanda yatırım yapsalar dahi yatırım indiriminden yararlanamayacaklardır. Yatırım indiriminden dar mükellefiyete tabi olanlar da dahil olmak üzere; adi ortaklıklar, kolektif ve adi komandit şirketler ile kurumlar vergisi mükellefleri yararlanabileceklerdir.

Söz konusu kişi ve kuruluşlar, faaliyetlerinde kullanmak üzere satın aldıkları veya imal ettikleri amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin maliyet bedellerinin kanunda belirtilen bölümünü vergi matrahlarının tespitinde ilgili kazançlarından yatırım indirimi olarak indirim konusu yapabileceklerdir. Ayrıca, Petrol Kanunu ve Maden Kanuna göre yürütülen arama ve sondaj faaliyetleri için yapılan ve aktifleştirilen harcamalar yatırım indirimi uygulamasından yararlanabilecektir.

İşletme faaliyetleri ile ilgili olarak satın alınan veya imal edilen tüm iktisadi kıymetler yatırım indirimi kapsamında olmakla birlikte aşağıda belirtilen iktisadi kıymetler yatırım indirimi kapsamında değildir.

-Bedeli 6 milyar liradan (2004 yılı için) az olan iktisadi kıymetler yatırım indirimi kapsamında değildir. İktisadi ve teknik bakımdan bütünlük arz eden iktisadi kıymetler için, 6 milyar liralık sınırın aşılmadığının tespitinde, bütünlük esası göz önünde bulundurulacaktır.

-Yurt içinde veya dışında daha önce kullanılmış olan iktisadi kıymetler satın alındığında yatırım indirimi uygulanmayacaktır. Ancak satın alınan yüzer havuzlar ile on iki yaşından küçük gemiler kullanılmış olsa bile yatırım indirimi kapsamında olacaktır.

-Gayri maddi haklar yatırım indirimi kapsamında değildir. Ancak, yatırım indirimi kapsamında bulunan iktisadi kıymetlerin kullanılabilmesi için gerekli olan ve yalnızca bu işlemle sınırlı olan bilgisayar programları için yapılacak harcamalar yatırım indirimi kapsamında olacaktır.

-Mal ve hizmet üretimi ile doğrudan ilgili olmayan; alet, edevat, mefruşat ve büro demirbaşları için yapılan harcamalar yatırım indirimi kapsamında olmayacaktır. Örneğin yönetim binası için satın alınan 10 milyar lira tutarında mobilya veya bilgisayar için yatırım indirimi uygulanmayacaktır.

-Bedelsiz olarak iktisap edilen iktisadi kıymetler, yatırım indirimi kapsamında değildir. Örneğin hibe veya bağış yoluyla elde edilen iktisadi kıymetler için yatırım indirimi uygulanmayacaktır. İktisadi kıymetlerin yatırım indirimi kapsamında değerlendirilebilmesi için bir bedel ödenmesi gerekmektedir.

-Satın alma suretiyle iktisap edilen veya inşa edilen binalar yatırım indirimi kapsamında olmamakla birlikte, mal ve hizmet üretim yeri olarak kullanılmak üzere inşa edilen binalar yatırım indirimi kapsamında olacaktır. Mal ve hizmet üretim yeri olarak kullanmak amacıyla bina satın alınması da istisna uygulanması için yeterli olmayıp, bilfiil inşa edilme zorunluluğu bulunmaktadır.

-Arazi ve arsa alımı için yapılan harcamalara yatırım indirimi uygulanmayacaktır.

-Binek otomobili ve benzeri kara taşıtları, yat, kotra, tekne ve benzeri motorlu deniz araçları ile uçak ve helikopter gibi hava taşıtları yatırım indirimi kapsamında değildir. Ancak işletmenin esas faaliyet konusu ile ilgili olarak alınacak taşıtlar yatırım indirimi kapsamında olacaktır. Örneğin araba kiralama işleriyle uğraşan bir kişinin satın aldığı otomobiller veya denizde mavi yolculuk

düzenleme işiyle uğraşan bir kişinin satın aldığı yatlar, yatırım indirimi kapsamında değerlendirilecektir.

-Yurt dışındaki yatırımlarda kullanılmak üzere satın alınan iktisadi kıymetler de yatırım indirimi kapsamında değerlendirilmeyecektir.

Yatırım indirimi; satın alınan veya imal edilen amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin, maliyet bedellerinin % 40 oranına isabet eden bölümü kadar olan kısmının, kazançtan düşülmesi suretiyle uygulanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus; yatırım indirimi oranının sağlanan kazançta değil, yatırımda yer alan amortismanına tabi iktisadi unsurların maliyet değerlerine uygulanacağıdır. Bu şekilde bulunan tutar için, mükellef; yatırımın gerçekleştirildiği yıl veya gelecek yılların kazancı üzerinden vergi ödemeyecektir (Akdoğan, 2001:113)

Yatırım indirimi uygulamasına, istisnaya konu iktisadi kıymete ilişkin harcamaların yapıldığı yılda başlanır ve indirilecek tutara ulaşınca kadar devam edilir. Yatırım harcamalarının yapıldığı yıla ilişkin vergi matrahının tespitinde, kazancın yetersiz olması nedeniyle dikkate alınamayan istisna tutarı, izleyen dönemlerde, bu dönemlerde Devlet İstatistik Enstitüsü Toptan Eşya Fiyatları Genel Endeksinde meydana gelen artış oranında artırılarak dikkate alınacaktır. Enflasyon düzeltmesi uygulanan dönemlerde, yatırım indirimi tutarının hesaplanmasında amortismanına tabi iktisadi kıymetin aktife alındığı hesap dönemi sonundaki düzeltilmiş değeri esas alınacaktır.

B- Kurumlar Vergisinde Yatırım İndirimi Uygulaması

Kurumlar vergisi istisnaları bakımından, KVK' nın 8. maddesinde yer alanlar dışında, GVK' nın 19. maddesi hükümlerine göre uygulanan yatırım indirimi uygulaması da önemli bir yer tutmaktadır. Kurumlarda yatırım indirimi uygulaması, GVK hükümlerine tabi olduğundan ve daha önce gelir vergisi ile ilgili bölümde yatırım indirimi uygulamasını açıklamış olduğumuzdan burada tekrarlanmayacaktır.

Kurumlar vergisi mükelleflerinin yatırım indirimi uygulamasıyla ilgili olarak, 4842 sayılı Kanunla Gelir Vergisi Kanununa eklenen Geçici 61. maddesinin ikinci fıkrasında; bu Kanunun 4842 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hükümleri çerçevesinde yatırım indiriminden yararlanan kazançlar üzerinden dağıtılsın, dağıtılmasın % 19.8 oranında tevkifat yapılması öngörülmüştür. Söz konusu düzenleme, 24.04.2003 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Yatırım indiriminden yararlanacak olan kazançlara uygulanacak bu tevkifat oranı fon payını da içerecek şekilde tespit edildiğinden, tevkifat tutarı üzerinden ayrıca fon payı hesaplanmayacaktır (80 Nolu Kurumlar Vergisi Tebliği).

Ancak, isteyen mükellefler, bu maddenin yürürlük tarihinden önce yapılan müracaatlara istinaden düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında bu tarihten itibaren yaptıkları harcamaları (öngörülen harcamalar kapsamında daha önce yatırım indiriminden yararlanmış harcamalar hariç) için GVK' nın 19. maddesinde yer alan hükümler çerçevesinde yatırım indiriminden yararlanabilirler. Bunun için bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki ilk geçici vergilendirme dönemine ilişkin beyannamenin verileceği tarihe kadar bağlı

bulunulan vergi dairesine bir bildirimde bulunulması ve tercihin, alınmış olan yatırım teşvik belgelerinin tamamı için yapılması gerekmektedir.

C-4842 Sayılı Kanun Sonrası Yatırım İndirimi Uygulamasındaki Önemli Değişiklikler

4842 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Gelir Vergisi Kanununda yapılan değişikliklerle “Yatırım İndirimi Müessesesi” köklü değişikliklere uğramıştır. Yapılan yeni düzenleme ile, yatırım indiriminden yararlanacak mükellef kitlesi sektör ve bölge ayrımı yapılmaksızın genişletilmiş, Hazine Müsteşarlığı tamamen devreden çıkarılarak teşvik belgesi alma zorunluluğu kaldırılmış, stopaj uygulamasına son verilmiş, yatırım indiriminin bir istisna olduğu anlayışı benimsenmiş ve eski uygulamasıyla kıyaslandığında uygulama basitleştirilmiştir (Vural, 2003:55).

Yeni uygulamada, öngörülen yatırım indirimi uygulamasına son verilerek harcama esasına geçilmiştir. Sadece yeni (kullanılmamış) maddi duran varlıkların yatırım indirimine konu olmalarına izin verilmiştir. Mal ve hizmetlerin üretimiyle doğrudan ilgili olmayan belirli varlıkların yatırım indirimine konu olmalarının önüne geçilmiştir. Devreden yatırım indirimi uygulamasından yararlanmak için yatırım konusu kıymetin en az iki tam yıl süreyle elde tutulması zorunluluğu getirilmiştir. Daha önceki uygulamalarda, kullanılmış yatırım unsurlarının yatırım indiriminden yararlanmasına izin verilmiş olması dolayısıyla, belirli alanlarda uluslar arası rekabet şartlarını aleyhe çevirecek tarzda bir yapılanma ortaya çıkmıştır.

Daha önceki uygulamalarda, Hazine Müsteşarlığı yatırım indirimi uygulamalarını yönlendirici fonksiyon üstlenerek, değişen ekonomik şartlara göre ülke kalkınmasında marjinal verimi yüksek sektörlerle yatırım indiriminin yönlendirilmesi yetkisi tek elde toplanmıştır. Yapılan yeni düzenlemede Hazine Müsteşarlığı tamamen devreden çıkarılmaktadır. Ülkemizin uluslar arası rekabet gücünü artırabilmesi için avantajlı olduğu sektörlerle yatırımların yönlendirilmesinin önemi ortadayken, yatırım indirimi müessesesine yönlendirici bir fonksiyon yüklenmemiş olması, olumsuz bir durumdur (Kaynak, 2003:68).

Ayrıca yeni sistemde stopaj uygulamasında da değişiklik yapılmıştır. Eski sistemde kurum kazançlarından indirilen yatırım indirimi üzerinden istisna kazanç stopajı hesaplanıp, bu kazançların dağıtımı halinde dağıtımına bağlı stopaj uygulanmakta idi. Yeni uygulamada istisna kurum kazancı üzerinden uygulanan stopaj kaldırılarak, yatırım indirimi uygulanan kazançların dağıtımı halinde stopaja tabi hale gelmiştir (Turut, 2004:42).

Yapılan diğer bir değişiklik de, bölge ve sektör ayrımı kaldırılarak yatırım indirimi oranının istisnasız tüm yatırımlar için % 40 olarak belirlenmesidir. Önceki uygulamada genel oran % 40 olarak uygulanmakta, organize sanayi bölgeleri, kalkınmada öncelikli yöreler ve özel önem taşıyan sektörlerde yapılan yatırımlar için % 100 oranı uygulanmaktaydı. Ayrıca, ülkemize uluslar arası rekabet gücü kazandıracak, ileri teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az ikisini içeren 250 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşan sınıai yatırımlar için % 200 oranı uygulanarak

değişik oran uygulamaları söz konusu idi. Yeni düzenlemede farklı oran uygulamalarından vazgeçilerek bütün yatırımlar için aynı indirim oranı söz konusu olmaktadır.

II- YATIRIM İNDİRİMİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Yatırım indirimi, kanunda belirtilen koşullara uygun olarak yatırım yapan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, gerçekleştirdikleri yatırım tutarının belirli bir yüzdesini, vergilendirilebilir kazançlarından indirebilmeleri şeklindeki bir yatırım teşvik tedbiridir (Yereli, 1991:229). Yatırım indirimi bir yandan yatırım yapılması istenilen alanlara yatırımların yönlendirilmesini sağlayarak ikame etkisi, diğer yandan da girişimcilerin sermaye maliyetinde bir düşüşe yol açarak gelir etkisi sağlamaktadır (Edizdoğan, 1976:138).

A-Yatırım İndiriminin İkame Etkisi

Yatırım indirimiyle, istenilen koşullara sahip yatırımlara harcanan tutarların belirli bir bölümünün vergi matrahından indirilebilmesi, girişimciye vergi tasarrufu sağladığından, yatırımın net maliyetini düşürmektedir. Örneğin, yatırım indirimi oranının % 40, vergi oranının % 20 olduğu bir ekonomide, yatırım maliyetinde % 8 oranında bir düşüş meydana gelmektedir. Yatırım indirimi oranının % 40, vergi oranının % 36 olması halinde yatırım maliyeti % 12 oranında düşmektedir (Herekman, 1973:30). Net gelir akımı değişmediğine göre, indirimden kaynaklanan vergi tasarrufu yatırımın kârlılık derecesini düşme oranında yükseltmektedir (Bulutoğlu, 1962:283). Böylece, vergileme yoluyla işletmelerin gelecekteki gelirleri ve nakit fonları artırılarak yatırımlar teşvik edilmekte, işletmelerin kârlılığı, vergi teşviklerinden yararlanılarak değiştirilmektedir (Bildirici, 1989:8).

Bu durumda, yatırım indiriminin tanınmadığı iş kollarından uygulandığı faaliyet alanlarına doğru bir sermaye kayması olmakta ve bu akım her iki alanda da sermayenin marjinal kârlılığı eşit oluncaya kadar sürmektedir. Bu durum yatırım indiriminin ikame etkisi olarak ifade edilmektedir (Bulutoğlu, 1962:283). Sermayenin verimsiz alanlardan kalkınma ve istihdama katkısı fazla olan iş kollarına kaydırılması ölçüsünde yatırım indiriminin ekonomik gelişmeye katkısı yüksek boyutlara erişebilir (Muter, 1986:43).

B-Yatırım İndiriminin Gelir Etkisi

Yatırım indiriminden yararlanan bir girişimci, vergi yükündeki azalma nedeniyle net gelirinde bir artışla karşılaşmaktadır. İndirim sonucu elde edilen vergi tasarrufu yeni yatırımların finansmanında kullanılabilmesi gibi, tüketime de yönlenebilir. Kişilerin vergi yükündeki azalmanın bir sonucu olarak daha fazla gelire sahip olmaları ve bu gelirin tüketim ve yatırım arasında dağılımı söz konusu yatırım indiriminin gelir etkisidir (Yereli, 1991:243). Yatırım indiriminin gelir etkisinin yüksek olabilmesi indirimden sonra toplam yatırımların bir artış göstermesi ve girişimcilerin vergi tasarrufu ile birlikte tüketimlerinden de yaptıkları kısıntıyı yatırıma yöneltmelerine bağlıdır (Muter, 1989:43). Ekonomik kalkınmanın hızlanması bakımından önemli olan yatırım indiriminin gelir etkisi özelliğinden yararlanılarak yatırım hacminin artırılmasıdır.

Yatırım indirimi, yararlanan işletmeler açısından böyle bir önem taşıırken, devlet açısından ise; vergilendirilmesi gereken bir mali güç mevcut iken, bazı ekonomik ve sosyal hedefler doğrultusunda, bu mali güçten belirli sınırlamalar çerçevesinde vergi alınmaması anlamına gelmektedir (Tosuner vdğ., 2004:68). Alınmasından vazgeçilen bu vergilerin, toplam yatırımı artıracığı ve iyi kullanıldığında istihdam, verimlilik ve üretimi artırarak bu gelir kaybını telafi edeceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla, kamu gelirlerinde uzun dönemde bir azalma olmayacağı kabul edilmektedir. Ancak yatırımlar yalnızca finansman imkanlarına dayanmadığı için, yatırım indirimi uygulaması özel yatırımları biraz artırsa bile, vergi kaybı nedeniyle kamu yatırımlarındaki azalışa bağlı olarak toplam yatırım artmayabilir ya da özel yatırımlarda da bir artma olmayabilir. Yatırım indiriminin özel yatırımları artırıcı etkisinin fazla olması halinde, istisnadan yararlanma imkanlarına sahip olanlar açısından vergi yükünü azaltacağı açıktır. Yatırım yapma imkanına sahip olanlar yüksek gelir ve sermaye sahipleri olduğu için yatırım yapanların vergi yükünün hafifletilmesi, vergide eşitlik ilkesinin bozulması ve diğer az gelirli vergi ödeyicileri aleyhine olacak şekilde vergi yükünün adil dağıtılmaması sorununu ortaya çıkarır (Arşan, 1975:122). Yatırım indiriminin seçici bir şekilde uygulanması halinde, aynı durumdaki girişimcilerden bir kısmının bile diğerlerinden farklı vergilendirilmelerine yol açılmaktadır (Gökbunar, 1998:43).

Yatırım indirimi ile amaçlanan ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasının sağlanabilmesi, belirtilen maliyet ve faydaların göz önünde tutulması suretiyle uygulamaya yön verilmesine bağlıdır. Bu bakımdan yasa koyucu; her yatırımı, yatırım indiriminden yararlandırmamış, yatırım indiriminden yararlanabilmek için bazı koşullara yer vermiştir. Yatırım indirimi ile ilgili olarak çeşitli koşul ve sınırlamalara yer verilmiş olması; yatırım indirimi müessesesinin yol açacağı faydalar ile kısa dönemde toplanmasından vazgeçilmiş olan vergi vb. maliyetlerin göz önünde tutulması gereğinden kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan koşulların etkin bir şekilde belirlenmesi kadar, bunların sağlıklı bir şekilde uygulamaya dönüştürülmesi de önem taşımaktadır. Aksi takdirde, yatırım indirimi ve benzeri teşvik önlem ve uygulamalarının birey ya da kurum bazında sübvansiyon sağlanması gibi bir fonksiyon görmesi sonucuyla karşılaşılabılır. Böyle bir durum, söz konusu teşviklerin maliyetlerinin çeşitli şekillerde toplum tarafından üstlenilmesine yol açacaktır.

III-1997-2001 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YATIRIM İNDİRİMİ UYGULAMA SONUÇLARI

Yatırım indirimi uygulamasıyla, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için gerekli olan yatırımların bir yandan miktarında artış olması diğer yandan ülkenin geleceği için özel önem taşıyan alanlara yatırımların yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda yapılacak olan yatırımların yaratacağı istihdam ile işsizlik sorununa çözüm bulunması arzu edilmektedir. Ülkemizde yatırım indirimi 1963 yılından bu yana uygulanmaya gelmektedir. Bu çalışmada 1997-2001 yılları arasında yatırım indirimi uygulama sonuçları incelenecektir. Bunun için

önce yatırım indirimi aracılığıyla gerçekleştirilen yatırım tutarlarının belirlenmesi, daha sonra bu yatırımlar için devletin sağladığı katkı belirlenerek, bu rakamların analiz edilmesi gereklidir.

Tablo 1’de Türkiye’de yıllar itibariyle verilen yatırım teşvik belgeleri, Tablo 2’de ise teşvik belgelerinin sektörel dağılımı yer almaktadır. Tablolardaki veriler ışığında yatırım indirimi uygulamasının ikame etkileri ile ilgili bilgiler ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 1 Yıllar İtibariyle Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıllar	Adet	Toplam Yatırım Tutarı (Milyar TL.)	Sabit Yatırım Tutarı (Milyar TL.)	İstihdam (Kişi)
1997	5.144	3.411.457	3.361.616	335.555
1998	4.291	4.021.494	4.012.568	287.453
1999	2.968	7.095.536	7.112.870	193.337
2000	3.521	8.841.032	8.834.367	186.803
2001	2.155	11.584.026	11.583.914	107.028
2002	3.002	15.728.824	15.742.367	142.841
2003	3.876	25.960.056	25.958.630	181.805
Toplam	24.957	76.642.425	76.606.333	1.434.822

Kaynak: 1997-1998 yılları için, Turan SERDENGEÇTİ, “Türkiye’de Yatırım Teşvik Uygulamaları”, TC.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü, Mayıs 2000, Ankara, s.37. 1999-2003 yılları için, Hazine Müsteşarlığı, < <http://www.hazine.gov.tr/stat/tesvik/ti103.htm>>, (4.10.2004).

1997-2003 yıllarında 24.957 adet teşvik belgesi ile 76.642.425 milyar liralık toplam yatırım, 76.606.333 milyar liralık sabit yatırım gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemde toplam özel sektör sabit sermaye yatırımları tutarı 148.586.573 milyar lira olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2004). Bahse konu olan dönemde teşvik belgeli olarak gerçekleştirilen özel sektör sabit sermaye yatırımlarının, toplam özel sektör sabit sermaye yatırımlarının % 51.5’ini oluşturduğu görülmektedir.

Tablo: 2 Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (Milyar TL.)

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler	Toplam
1997	27.291	57.994	2.149.218	238.802	938.150	3.411.457
1998	84.451	88.472	1.958.467	285.096	1.605.006	4.021.494
1999	122.473	54.375	2.421.068	369.222	4.228.399	7.095.536
2000	133.259	77.476	3.656.503	2.130.548	2.843.245	8.841.032
2001	106.831	94.234	6.144.469	1.960.412	3.278.079	11.584.026
2002	177.669	654.399	9.131.277	511.053	5.250.497	15.728.824
2003	326.797	349.288	13.087.506	494.865	11.701.599	25.960.056
Toplam	978.732	1.376.239	38.548.508	5.989.998	29.844.975	76.642.425

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, < <http://www.hazine.gov.tr/stat/tesvik/ti103.htm>>, (4.10.2004).

1999-2003 yıllarında 24.957 adet yatırım teşvik belgesi ile, 978.732 milyar lira tarımda, 1.376.239 milyar lira madencilikte, 38.548.508 milyar lira imalat alanında, 5.989.998 milyar lira enerji alanında ve 29.844.975 milyar lira da hizmetler alanında olmak üzere toplam 76.642.425 milyar liralık teşvik belgeli yatırım gerçekleştirilmiştir. Söz konusu alanlarda yatırım indirimi uygulanmasaydı bu yatırımların daha başka alanlara gitmesi muhtemel olacaktı.

Dolayısıyla yatırım indiriminin ikame etkisinden yararlanılarak bu alanlarda söz konusu yatırım tutarları gerçekleştirilerek, yatırımların istenilen alanlara yönlendirilmesi sağlanmıştır.

TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı verilerine göre, 1997-2003 yıllarında 24.957 adet yatırım teşvik belgesi ile yapılan 76.642.425 milyar liralık toplam yatırım tutarları ile 1.434.822 kişilik istihdam sağlanmıştır. İncelenen dönemde bir kişiye istihdam sağlanabilmesi için gerekli olan yatırım tutarı 53.415.000.000.TL olmuştur.

Yukarıdaki veriler sadece Hazine Müsteşarlığı tarafından verilen teşvik belgeli yatırım sayısı ve tutarları ile yapılan yatırımlarda istihdam edilen kişi sayısını kapsamaktadır. Bu noktada gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin teşvik belgeli yatırımlar dolayısıyla yararlandıkları vergi avantajlarının tespit edilmesi gereklidir. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün Internet sayfalarında yer alan Türkiye Geneli Beyanname Özet Bilgilerinden yararlanılarak, söz konusu verilere kısmen ulaşılabildiği mümkündür. Bahse konu sayfalarda, gelir vergisi mükelleflerinin yararlanmış oldukları yatırım indirimi ile ilgili veriler yer almazken, kurumlar vergisi mükelleflerinin yararlanmış olduğu yatırım indirimi tutarlarının hesaplanması mümkün bulunmaktadır. 1997-2001 yıllarında kurumlar vergisi mükellefleri tarafından yararlanılmış olan yatırım indirimi nedeniyle alınmasından vazgeçilen vergilerin hesabı aşağıdadır.

Tablo 3 : Yatırım İndirimi Uygulaması Nedeniyle Alınmasından Vazgeçilen Vergiler (Milyar TL)

	Yıllar	1997	1998	1999	2000	2001	ORT.
1	İstisna tutarı	943.395	2.504.635	3.653.631	3.557.987	5.865.575	
2	Vergi oranı	%25	%25	%30	%30	% 30	
3	Alınmasından vazgeçilen kurumlar vergisi tutarı (1x2)	235.848	626.158	1.096.089	1.067.396	1.759.672	
4	Uygulanan Gelir Vergisi Stopaj Oranı	% 15	% 15	% 15	% 18	% 18	
5	Yapılan Gelir Vergisi Stopajı (1x4)	141.509	375.695	584.044	640.437	1.055.803	
6	Hesaplanan kurumlar vergisi	621.811	1.087.506	2.689.914	2.995.339	6.314.294	
7	Vazgeçilen kurumlar vergisinin hesaplanan kurumlar vergisine oranı (3/6)	% 37.9	% 57.5	% 40.7	% 35.6	% 27.8	% 39.9
8	Yapılan gelir vergisi stopajı sonrasında ortaya çıkan net maliyetin hesaplanan kurumlar vergisi oranı (3-5/6)	% 15.1	% 23	% 19	% 14.2	% 11.1	% 16.4

Kaynak: Mehmet ÖZKARA, *Türk Vergi Sisteminde İstisna ve Muafiyet Uygulamalarının Vergilemenin Mali Amacı Bakımından Değerlendirilmesi*, (Danışman: Prof. Dr. Naci B. MUTER), Manisa: CBÜ-SBE, Doktora Tezi, 2004, s. 191.

Söz konusu olan beş yıllık dönemde, yatırım indirimi uygulaması nedeniyle 4.785.166 milyar liralık kurumlar vergisinin tahsil edilmesinden vazgeçilmiştir. Vazgeçilen verginin hesaplanan kurumlar vergisine oranı % 39.9 olarak gerçekleşmiştir. Kurumlar vergisinden istisna tutulan rakamlar üzerinden gelir vergisi stopajı yapılması nedeniyle, 2.797.490 milyar liralık gelir vergisi stopajı yapılmıştır. Yapılan gelir vergisi stopajı sonrasında ortaya çıkan net maliyetin hesaplanan kurumlar vergisine oranı % 16.4 olarak gerçekleşmiştir. Beş yıllık dönemde net olarak 1.987.675 milyar liralık kurumlar vergisi tahsilatından vazgeçilmiştir. Ayrıca, 478.5 trilyon lira olarak hesaplanması gereken fonlar, uygulanan istisna nedeniyle 279.7 trilyon lira olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4 : Yatırım İndiriminin Esneklikleri (Milyar TL)

	Yıllar	1997	1998	1999	2000	2001	ORT
1	Yararlanılan Net Yatırım İndirimi	94.339	250.463	512.044	426.958	703.869	
2	İstisna Tutarındaki Yüzde Değişim		% 165	% 104	-% 16	% 64	
3	Özel Sektör Sabit Sermeye Yatırımları	5.945.673	9.662.778	12.197.844	19.705.465	23.514.941	
4	Özel Sektör Sabit Sermeye Yatırımlarındaki Yüzde Değişim		% 62	% 26	% 61	% 19	
5	Esneklik						
6	Özel Sektör Sabit Sermeye Yatırımları Esnekliği (4/2)		0.37,5	0.25	3.8	0.29,6	1.18

Kaynak: Mehmet ÖZKARA, “Vergi Harcamalarının Ekonomik Analizi: Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergilerinde Ölçülebilen Vergi İstisnaları ile İlgili Bir Araştırma”, **Vergi Sorunları**, Sayı 194, Kasım 2004, s.168.

1997-2001 yılları arasında özel sektörde gerçekleşen sabit sermaye yatırımları ile ilgili veriler ve uygulanan yatırım indirimi dikkate alınarak, yatırım indiriminin esneklikleri hesaplanmıştır. Yatırım indiriminin, özel sektör sabit sermaye yatırımları üzerindeki etkisinin incelenmesi açısından hesaplanan esnekliklerde, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının yatırım indirimi esnekliğinin ortalama olarak 1.18 olduğu görülmektedir. Belli bir dönem içinde birim esnekliğin altında olan esneklikler verimsiz, birim esneklik nötr ve birim esnekliğin üzerindeki esneklik ise verimli olarak nitelendirilmektedir. İnceleme konusu yapılan dönemde, yatırım indirimindeki bir birimlik artış, özel sektör sabit sermaye yatırımlarında 1.18 birimlik artışa yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle,

yatırım indirimi uygulamasının incelenen dönem itibariyle nötr'e yakın bir değere sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca incelenen dönemde, 2000 yılındaki yatırım indirimi tutarı 1999 yılına göre % 16 oranında azalmasına rağmen, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının 2000 yılında 1999 yılına göre % 61 oranında artmış olması, esnekliğin nötr'e yakın çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. 1998-1999 ve 2001 yılları esneklik ortalaması ise, 0.30 olarak gerçekleşmiştir ve bu rakamlar söz konusu yıllarda yatırım indirimi uygulamasının özel sektör sabit sermaye yatırımları üzerinde etkin olmadığını göstermektedir (Özkara, 2004:193).

Girişimcilerin yatırım kararlarında vergi istisna ve muafiyetlerinden önce pek çok faktör etkili olmaktadır. Girişimcilerin yatırım kararı alırken daha çok üzerinde durdukları konular, ekonomik istikrar, siyasi istikrar ve geleceğe yönelik öngöründe bulunabilecekleri bir ortamdır. Eğer böyle bir ortam yoksa, girişimciler hangi teşvikler verilirse verilsin yatırım yapmakta istekli değildirler (Aydemir, 1995:199). İncelenen dönemde, 2000 yılındaki yatırım indirimi tutarı 1999 yılına göre % 16 oranında azalmasına rağmen, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının 2000 yılında 1999 yılına göre % 61 oranında artmış olması, bu durumun çarpıcı bir örneğidir. İncelenen dönemde yatırım indirimi uygulamasının gelir etkisi oluşturarak yatırımlarda net artış sağlamadığı görülmektedir.

SONUÇ

Ekonomik bakımdan gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sağlamak ve gelişmiş olan ülkelerin gelişmelerini devam ettirmek için yatırım yapmaları zorunludur. Dolayısıyla yatırımları teşvik edici vergi politikaları uygulamasına ihtiyaç vardır. Yatırım indirimi; kanunda belirtilen koşullara uygun olarak yatırım yapan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, gerçekleştirdikleri yatırım tutarının belirli bir yüzdesini, vergilendirilebilir kazançlarından indirebilmeleri şeklindeki bir yatırım teşvik tedbiridir. Bu yolla sağlanan vergi tasarrufu yatırımın net maliyetini düşürmektedir. Yatırımdan beklenen net gelir akımının değişmeyeceği varsayıldığında, sağlanan vergi tasarrufu oranında yatırımın kârlılık derecesi yükselmektedir.

Yatırım indirimi, yararlanan işletmeler açısından böyle bir önem taşıırken, devlet açısından ise; vergilendirilmesi gereken bir mali güç mevcut iken, bazı ekonomik ve sosyal hedefler doğrultusunda, bu mali güçten belirli sınırlamalar çerçevesinde vergi alınmaması anlamı taşımaktadır. Alınmasından vazgeçilen bu vergilerin, bir yandan yatırım yapılması istenilen alanlara yatırımların yönlendirilmesini sağlayarak ikame etkisi, diğer yandan da girişimcilerin sermaye maliyetinde meydana getireceği düşüşle gelir etkisi sağlayarak toplam yatırım hacminin artmasına katkıda bulunacağı varsayılmaktadır.

Bu çalışmada 1997-2001 yılları arasında Türkiye'de yatırım indirimi uygulamasının ekonomik etkileri incelenmiştir. İncelenen dönemde, özel sektör tarafından gerçekleştirilen sabit sermaye yatırımlarının % 51.5'lik bir oranının uygulanan yatırım indirimi aracılığıyla, tarım, madencilik, imalat, enerji ve hizmetler alanlarına yönlendirilmiş olduğu görülmektedir. Bu yönlendirmenin

neticesinde yapılan teşvik belgeli yatırımlarda, beş yıllık süre içinde 1.434.822 kişilik istihdam sağlanmış olması, yatırım indiriminin diğer bir olumlu yönü olarak ortaya çıkmaktadır. 4842 Sayılı Kanunla yapılan yeni düzenlemede ise Hazine Müsteşarlığı tamamen devreden çıkarılmaktadır. Daha önceki uygulamalarda, Hazine Müsteşarlığı yatırım indirimi uygulamalarını yönlendirici fonksiyon üstlenerek, değişen ekonomik şartlara göre ülke kalkınmasında marjinal verimi yüksek sektörlerle yatırım indiriminin yönlendirilmesi yetkisi tek elde toplanmıştır. Ülkemizin uluslar arası rekabet gücünü artırabilmesi için avantajlı olduğu sektörlerle yatırımların yönlendirilmesinin önemi ortadayken, yatırım indirimi müessesesine yönlendirici bir fonksiyon yüklenmemiş olması, olumsuz olarak etkilerini gösterecektir.

Yatırım indiriminden yararlanan girişimcinin vergi yükündeki azalmanın bir sonucu olarak daha fazla gelire sahip olması ve bu gelirin tüketim ve yatırım arasında dağılımı söz konusu yatırım indiriminin gelir etkisini oluşturmaktadır. Yatırım indiriminin gelir etkisinin yüksek olabilmesi indirimden sonra toplam yatırımların bir artış göstermesi ve girişimcilerin vergi tasarrufu ile birlikte tüketimlerinden de yaptıkları kısıntıyı yatırıma yöneltmelerine bağlıdır. Ülkemizde yatırım indirimi uygulamasının, 1997-2001 yılları arasında özel sektör sabit sermaye yatırımları üzerindeki etkisinin nötr olduğu hesaplanmıştır. Bulunan değerler söz konusu yıllarda yatırım indirimi uygulamasının özel sektör sabit sermaye yatırımlarının hacmini artırmada etkin olmadığını göstermektedir. Ancak, söz konusu dönemde yatırım indirimi uygulaması yatırımları yönlendirmede önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Fakat yeni uygulamada bu fonksiyonun işlerliğini kaybedeceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Abdurrahman (2001), **Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKSOY, Şerafettin, (1989), **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**, 2. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi
- ARSAN, H. Üren (1975), **Vergi Yüğü Üzerine Bir İnceleme, Teori, Metodoloji ve Türkiye'ye Ait Bazı Hesaplar**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, No.264.
- AYDEMİR, Şinasi (1995), **Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi**, Ankara: Hesap Uzmanları Kurulu.
- BİLDİRİCİ, Ziyaettin (1989), **Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları No; 329/70.
- BULUTOĞLU, Kenan (1962), **Vergi Politikası**, İstanbul: Sermet Matbaası.
- EDİZDOĞAN, Nihat (1976), "Yatırım İndirimi ve Diğer Alternatifler", **Bursa İktisadi Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, Kasım 1976.
- GÖKBUNAR, Ramazan (1998), **Türkiye'de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası ve Avrupa Birliğine Uyumu**, (Danışman: Prof. Dr. Naci B. MUTER), İzmir, DEÜ-SBE Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi
- HEREKMAN, Aykut (1973), **Türkiye'de Yatırımları Teşvik Tedbirleri**, Eskişehir: E.İ.T.İ.A. Yayını No: 108.
- KAYNAK, Harun (2003), "4842 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişiklikler Sonrası Yatırım İndiriminde Özellik Arzeden Durumlar", **Vergi Dünyası**, Sayı 263, Temmuz 2003.
- MUTER, Naci (1989), **Dış Ticaret ve Vergileme**, İzmir: Anadolu Matbaası.
- SERDENGECİ, Turan (2000), **Türkiye'de Yatırım Teşvik Uygulamaları**, Ankara: TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü.

- TOSUNER, Mehmet vdğ.(2004), **Türk Vergi Sistemi**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 9. Bası, İzmir.
- TURUT, Şenol (2004), “Yatırım İndiriminin Uygulanma Sırası”, **Vergi Dünyası**, Sayı 269, Ocak 2004.
- DPT (2004), **Temel Ekonomik Göstergeler**, 1998-2004 TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Teşvik Belgeleri”,-:<<http://www.hazine.gov.tr/stat/tesvik/ti103.htm>>, (4.10.2004).
- ÖZKARA, Mehmet (2004), **Türk Vergi Sisteminde İstisna ve Muafiyet Uygulamalarının Vergilemenin Mali Amacı Bakımından Değerlendirilmesi**, (Danışman: Prof. Dr. Naci B. MUTER), Manisa: CBÜ-SBE Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi
- ÖZKARA, Mehmet (2004), “Vergi Harcamalarının Ekonomik Analizi: Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergilerinde Ölçülebilen Vergi İstisnaları ile İlgili Bir Araştırma”, **Vergi Sorunları**, Sayı 194, Kasım 2004.
- VURAL, Selim (2003), “4842 Sayılı Kanun Sonrası Yatırım İndirimi Uygulaması ve Dönem Sonlarına İlişkin Özellik Arzeden Hususlar”, **Vergi Dünyası**, Sayı 268, Aralık 2003.
- YERELİ, Ahmet Burçin (1991), “Vergisel Bir Teşvik Olarak Yatırım İndirimi ve Türkiye Uygulaması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 6. S 2, Yıl 1991.